ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ АКТИВНОГО СЛОВНИКА УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Легейда Данііл
здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальності «Середня освіта
(Українська мова і література)»
Науковий керівник: **Дяченко Наталія Миколаївна**
кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

У старших класах учні зазвичай уже добре знають базові правила й терміни з лексики та фразеології, але коли справа доходить до реального мовлення, виникає помітний розрив. Багато хто впізнає фразеологізм у розмові чи книжці, та у власних висловлюваннях або на НМТ починає вагатися й плутати близькі за змістом вислови. Для значної частини десяти- та одинадцятикласників фразеологія здається чимось «підручниковим» і далеким від живого життя, хоча в сучасній публіцистиці, соцмережах і звичайній розмові влучний зворот часто працює сильніше за довге пояснення. Через це на уроках української мови хотілося б частіше поєднувати звичну роботу з текстом з інтерактивними та мультимедійними вправами, щоб діти не просто заучували визначення, а вчилися вживати фразеологізми самі [1; 2].

Коли вислів пояснюється лише сухим тлумаченням зі словника, у пам’яті він зазвичай затримується ненадовго.

На практиці добре видно різницю між зворотами, сенс яких старшокласники вловлюють одразу («тримати язик за зубами», «нести важкий хрест», «ходити по лезу ножа»), і тими, де первісний образ захований у давніх ремеслах, народних звичаях, історії, міфах або біблійних сюжетах («пекти раків», «викинути колінце», «прокрустове ложе», «авгієві стайні», «глас волаючого в пустелі»). Якщо учень не уявляє, звідки взявся цей образ, йому важко відчути доречність вислову й не переплутати його з чимось іншим. Тут дуже допомагає наочність:

невелика інфографіка, схема походження, репродукція картини чи короткий анімований ролик дають змогу «розкрутити» внутрішню форму вислову й закріпити її значно природніше, ніж механічне переписування словникової статті.

Те, що фразеологізм присутній у пасивному запасі, ще не означає, що учень впевнено введе його в речення чи зв'язний текст. Перехід у власне мовлення відбувається тоді, коли старшокласник бачить, як вислів поводиться в різних ситуаціях спілкування, порівнює близькі чи протилежні звороти й сам пробує скласти з ними кілька фраз у відповідному стилі.

Сучасним школярам звичніше працювати з екраном, ніж обмежуватися лише паперовими довідниками, тому цифрові сервіси на кшталт LearningApps, Wordwall, Quizlet, Kahoot! і Mentimeter на уроках зазвичай сприймаються охочіше й дають швидкий зворотний зв'язок [1]. Важливо, що вчитель може підібрати форму завдання під конкретну мету уроку, а не ганяти всіх по одному шаблону.

У Wordwall зручно робити вправи на розподіл фразеологізмів за стилями — наприклад, розкидати розмовні звороти («ні в тин ні в ворота», «бабине літо»), книжні («альфа і омега», «лебедина пісня») і публіцистичні («грати на руку», «тримати руку на пульсі»). Такі вправи допомагають відчути стилістичне забарвлення й не змішувати невідповідні вислови в одному тексті.

У LearningApps добре працюють завдання на добір синонімів та антонімів: зіставити близькі за значенням фразеологізми типу «як кіт наплакав» — «на макове зерно» — «як на долоні» (у значенні «дуже мало») або протилежні пари («хоч голки збирай» — «хоч в око стрель»; «жити душа в душу» — «жити як кішка з собакою»). Коли старшокласник бачить цілий ряд поруч, йому легше підібрати точний відтінок думки, а не зупинятися на першому-ліпшому слові.

Окремо варто згадати підготовку до НМТ, де завдання на фразеологізми часто викликають у випускників зайвий стрес. У Quizlet можна зібрати тематичні набори карток за походженням — окремо біблійні вислови, античні міфологізми та звороти з народного чи професійного мовлення. На одній стороні картки доцільно подавати фразеологізм із наголосом (це паралельно підтягує і наголошування), а на іншій — коротке тлумачення, синонім або антонім і приклад речення. Регулярне повторення в такому форматі допомагає спокійніше орієнтуватися в тестах.

Не менш важливо виводити учнів за межі суто навчальних вправ у реальний медіапростір. У соцмережах, рекламі та заголовках новин фразеологізми нерідко видозмінюють — інколи це вдала мовна гра, а інколи звичайна помилка або калька з іншої мови. На інтерактивних дошках Miro чи Padlet можна викласти добірку реальних прикладів із мережі й запропонувати старшокласникам розібратися, де автор свідомо обіграв вислів, а де припустився хиби — скажімо, «грати першу роль» замість нормативного «грати першу скрипку», «левова доля» замість «левова частка» або «піднімати тост» замість «виголошувати тост». Така практика привчає уважніше ставитися до слова й не повторювати помилок із чужих дописів.

Щоб ідіома справді увійшла в активний словник, самих завдань на впізнавання чи вибір варіанта замало — потрібні вправи, де учень сам щось створює й формулює.

У Canva старшокласникам цікаво зробити візуальну картку до маловідомого фразеологізму («на коні й під конем», «топтати ряст», «дати гарбуза», «піймати облизня»): коротко написати, звідки взявся вислів, дібрати картинку-асоціацію і скласти два власні речення — наприклад, у розмовному й публіцистичному стилі. Якщо об'єднати такі роботи в один спільний файл або зробити доступ за QR-кодом, вийде корисний класний словничок, до якого зручно повернутися перед контрольною чи іспитом.

Добре заходять і короткі усні завдання — придумати сценарій на 40–60 секунд у форматі Reels чи Shorts із поясненням фразеологізму та живою сценкою з життя, або провести невелику дискусію з хмарою тегів у Mentimeter, де умовою є використати в аргументації кілька висловів із переліку у хмарі. Коли учень сам проговорює зворот у реченні, зникає бар'єр і з'являється відчуття, як він звучить у реальній мові.

Під час тематичного тижня мови чи спільного уроку з українською літературою можна спробувати й QR-квести або прості елементи доповненої реальності, коли за кодом ховається цитата, уривок пісні чи картина, а учні мають відновити прихований фразеологізм і скласти з ним своє мікровисловлювання. Це додає уроку живості й цікавості.

Водночас тут легко перегнути палицю. Якщо урок перетворюється на суцільні ігри в Kahoot! заради балів і рейтингу, а до живого складання речень чи обговорення справа так і не доходить, то для активного словника користі буде мало. Крім того, у відкритих мережевих матеріалах трапляються помилки, русизми чи неточні пояснення, тому вчителю все одно треба перевіряти контент і тримати міру, щоб технології доповнювали живу роботу зі словом, а не підміняли її.

Зрештою, інтерактивні та мультимедійні засоби самі по собі не замінять системної роботи над мовою, але в розумному поєднанні з читанням, аналізом і власним мовленням учнів вони роблять урок жвавішим і допомагають старшокласникам сміливіше та точніше вживати фразеологізми як у щоденному спілкуванні, так і під час підготовки до НМТ.

Список використаних джерел

1. Самойленко А. В. Цифровізація навчання української мови в школі: можливості для модернізації освітнього процесу. Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2025. Вип. 111. С. 124–129. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-111-17

2. Омельчук С. А. Сучасні тренди розвитку української лінгвометодики: глобальний і національний виміри. Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2024. Вип. 105. С. 5–13.